

Anna Zellma

Postawa wobec zwierząt w dokumentacjach programowych nauczania religii w polskiej szkole

Forum Teologiczne 6, 107-117

2005

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ANNA ZELMA
Olsztyn

POSTAWA WOBEC ZWIERZĄT W DOKUMENTACH PROGRAMOWYCH NAUCZANIA RELIGII W POLSKIEJ SZKOLE

- Słowa kluczowe:** status zwierząt w nauczaniu religii, katecheza a biologia, katecheza a edukacja ekologiczna, dokumenty programowe szkolnego nauczania religii.
- Schlüsselworte:** Status der Tiere im Religionsunterricht, Katechese und Biologie, Katechese und ökologische Erziehung, Programmpapiere für den schulischen Religionsunterricht.

Wraz z postępem wiedzy o człowieku, jego potrzebach i otaczającym go środowisku zwiększyły się interdyscyplinarne zadania nauczania religii, co wpłynęło na zmianę podstaw programowych i programów katechizacji. Uwidacznia się to w korelacji międzyprzedmiotowej i realizacji ścieżek edukacyjnych. Jedną z płaszczyzn dialogu interdyscyplinarnego w szkole jest korelacja nauczania religii z przyrodą, biologią i edukacją ekologiczną. Jej istotnym ogniwem są oddziaływania katechetyczne w zakresie szeroko rozumianego wychowania dzieci i młodzieży do poszanowania środowiska naturalnego. Znajdują one wyraz w uwzględnianiu tematyki ekologicznej w programach szkolnego nauczania religii, której celem jest uwarżliwianie katechizowanych na niebezpieczeństwa wynikające z niewłaściwego korzystania z bogactwa środowiska naturalnego, składającego się z biosfery (w tym z fitosfery i zoosfery) oraz geosfery (w tym litosfery, atmosfery i hydrosfery). Tego rodzaju treści programowe stanowią istotny czynnik w kształtowaniu postaw dzieci i młodzieży wobec zwierząt.

Biorąc to pod uwagę, zasadne wydają się pytania: Jakie miejsce zajmuje kwestia zwierząt w dokumentach programowych nauczania religii w polskiej szkole oraz na co zwracają szczególną uwagę w dziedzinie postaw człowieka wobec zwierząt i jak je ujmują polskie dokumenty katechetyczne? Są to pytania o zakres merytoryczny wspomnianej tematyki w programie nauczania religii oraz jej powiązanie z celami edukacji religijnej. Dlatego pod kątem statusu

zwierząt należy przeanalizować obowiązujące od 2001 r. dokumenty: „Podstawę programową katechezy Kościoła katolickiego w Polsce”¹ i „Program nauczania religii”². Analiza ta pozwoli ukazać zakładane w nauczaniu religii treści z zakresu zoosfery, które kształtują profil udziału szkolnej katechezy w wychowaniu młodego pokolenia do poszanowania zwierząt. W końcowej części pracy zostanie podjęta próba oceny statusu zwierząt w programie nauczania religii i zostaną przedstawione postulaty katechetyczne w zakresie zaangażowania nauczania religii w przekazywaniu teologicznej wiedzy na temat zwierząt oraz wspierania katechizowanych w formowaniu odpowiednich postaw wobec zwierząt.

1. Zagadnienie zwierząt w „Podstawie programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce”

Pierwszym dokumentem wyznaczającym zakres podejmowania tematyki statusu zwierząt w edukacji religijnej dzieci i młodzieży, tak w środowisku przedszkolnym i szkolnym, jak też w parafii i rodzinie jest „Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce”. Autorzy dokumentu podejmują to zagadnienie w kontekście przekazywania podstawowych prawd wiary o Bogu Stwórcy, któremu wszystko zawdzięcza swe istnienie oraz w ramach korelacji treści katechetycznych z przyrodą, biologią i edukacją ekologiczną. Szczegółowe zadania w tym zakresie zostały rozpisane w poszczególnych etapach edukacji religijnej dzieci i młodzieży.

W katechizacji przedszkolnej, ze względu na wiek i zdolności dziecka, autorzy „Podstawy programowej” zakładają działania wychowawcze, których celem jest najpierw organizowanie dzieciom doświadczeń, umożliwiających pozytywny kontakt ze światem i ludźmi, a z czasem przekształcenie ich w doświadczenia religijne³. W związku z tym ukazują Boga jako Stwórcę świata i Dawcę wszelkiego życia oraz uwrażliwiają dzieci na fakt, że stworzony świat jest darem Boga dla człowieka⁴. Kwestie te są przedstawione w odwołaniu do Pisma Świętego, głównie do opisu stworzenia świata. Stąd można wnioskować, że – pomimo braku wyraźnego odwołania do zwierząt – tego rodzaju treści sprzyjają, by ukazać je dzieciom jako stworzenia Boże, istniejące we współzależności z innymi stworzeniami.

¹ Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2001 (dalej: PPK).

² Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, *Program nauczania religii*, Kraków 2001 (dalej: PNR).

³ Konferencja Episkopatu Polski, *Wprowadzenie w życie religijne – przedszkole*, w: PPK, s. 14.

⁴ *Ibidem*, s. 15, 17.

Tematyka stosunku do zwierząt zostaje poszerzona w „Podstawie programowej katechezy Kościoła katolickiego” dla klas I–III. Ze względu na cel katechizacji dzieci w młodszym wieku szkolnym, jakim jest wspieranie uczniów w kształtowaniu umiejętności odnajdywania śladów Boga w otaczającym świecie, autorzy przewidują zapoznanie uczniów z wybranymi wydarzeniami z historii zbawienia, w tym ze stworzeniem świata. Dlatego wyodrębniają oddzielną grupę treści, zatytułowaną „Dzieło stworzenia przejawem miłości Bożej”⁵. Takie hasło programowe, mimo że ma charakter ogólny, umożliwia ukazanie biblijnych aspektów stworzenia zwierząt oraz wskazanie na właściwe postawy, jakie człowiek powinien wobec nich zająć. Chodzi tu zwłaszcza o ukazanie zwierząt jako istot żywych, będących stworzeniami Bożymi, które należy szanować i kochać, dostrzegając ich współzależność z innymi stworzeniami.

W kolejnym etapie edukacji religijnej, obejmującym uczniów klas IV–VI autorzy w określaniu celów, zadań, treści i osiągnięć pomijają kwestie związane z dziełem stworzenia świata i poszanowania środowiska naturalnego, w tym także z ochroną zwierząt⁶. Dlatego brak jest haseł programowych, które umożliwiłyby ocenę postaw człowieka wobec zwierząt i rozwiązywanie problemów z tym związanych w perspektywie teologicznej prawdy o stworzeniu wszechświata przez Boga⁷. Za podjęciem tej tematyki przemawia jednak korelacja nauki religii z przyrodą. W jej programowych założeniach przewiduje się treści traktujące o złożoności świata żywego⁸. Jest to szerokie zagadnienie, pozwalające wyakcentować prawdę, że w perspektywie teologicznej każde stworzenie zawdzięcza swe istnienie Bogu i jako takie obdarzone jest własną dobrocią, doskonałością i pięknem. dopełnieniem tej korelacji będzie zwrócenie uwagi katechizowanych uczniów na fakt, że dostrzegane w świecie zróżnicowanie zwierząt jest darem Stwórcy i wymaga poszanowania tych stworzeń.

Na III etapie edukacyjnym, czyli w gimnazjum, w omawianym dokumencie nie pojawiają się wprost cele, treści i zadania związane z kwestią zwierząt⁹. Brakuje także tematyki z zakresu stworzenia świata¹⁰. Również w ramach korelacji nauki religii i biologii nie przewiduje się zagadnień bezpośrednio poświęconych ochronie zwierząt i postawom, jakie powinien wobec nich zaj-

⁵ Konferencja Episkopatu Polski, *Katecheza inicjacji w sakramenty pokuty i pojednania oraz Eucharystii – klasy 1–3*, w: PPK, s. 24–25, 27–28, 30.

⁶ Konferencja Episkopatu Polski, *Katecheza wprowadzająca w historię zbawienia – klasy 4–6*, w: PPK, s. 36–43.

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem, s. 45.

⁹ Konferencja Episkopatu Polski, *Katecheza wyznania i rozumienia wiary – gimnazjum*, w: PPK, s. 51–59.

¹⁰ Ibidem.

mować chrześcijanin. Niemniej jednak hasłowy zapis treści: „działania człowieka w środowisku przyrodniczym i ich konsekwencje”¹¹ pośrednio wskazuje na tematykę zwierząt. Nie da się bowiem podejmować tego zagadnienia bez odwołania do określonych postaw człowieka wobec zwierząt, takich jak np. trzymanie tych stworzeń w domu, opiekowanie się nimi, zimą niesienie pomocy zwierzętom żyjącym w naturalnych warunkach, a także niehumanitarne wykorzystywanie ich (np. dla celów konsumpcyjnych). W ramach tej tematyki można przekazywać wartości dotyczące moralnej odpowiedzialności za los zwierząt.

Z kolei w celach „Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce” dla szkół ponadgimnazjalnych zakłada się „odkrywanie prawdy o Bogu Stwórcy”¹². Osiągnięcie tego celu stawia przed nauczaniem religii zadanie związane z dopełnianiem obrazu Boga Stwórcy, Pana Stworzenia¹³. Autorzy nie podają jednak treści z tym związanych, co wymaga najpierw od katechetów i katechetyków rozeznania w posiadanej przez młodzież wiedzy na temat prawdy o Bogu Stworzycielu wszechświata i człowieka, a następnie zaplanowania takich treści, które przyczynią się do osiągnięcia powyższego celu. Pomocne mogą okazać się tu treści związane „[...] z odkrywaniem zamysłu Bożego, tego, co, Bóg chce powiedzieć człowiekowi przez stworzenie [...]”¹⁴. Jednocześnie w ramach korelacji nauki religii i biologii „Podstawa programowa katechezy” przewiduje w szkołach ponadgimnazjalnych wskazywanie na bogactwo form świata ożywionego i wpływ człowieka na środowisko naturalne. W związku z tym „działania katechetyczne skorelowane z nauczaniem biologii winny się [...] skupić [m.in.] na [...] katechezie o stworzeniu. Uzupełnieniem tej korelacji będzie z całą pewnością realizacja [...] ścieżki edukacja ekologiczna zarówno w ramach biologii, jak i religii”¹⁵. Chodzi tu głównie o treści pozwalające młodzieży dostrzec zagrożenia dla współczesnej cywilizacji¹⁶. Wynikają one z niewłaściwej postawy wobec zwierząt, problemu bezdomnych psów lub kotów czy też z zanikania populacji pewnych zwierząt. Można przy tym wskazać na materialne i niematerialne korzyści, jakie człowiek ma ze zwierząt gospodarskich i domowych, z wykorzystania surowców pochodzenia zwierzęcego w wytwarzaniu produktów spożywczych, farmakologicznych, przemysłowych oraz w prowadzeniu doświadczeń. Jednocześnie trzeba zaznaczyć, że – zgodnie z zamysłem Stwórcy – w zamian za to czło-

¹¹ Ibidem, s. 63.

¹² Konferencja Episkopatu Polski, *Katecheza świadectwa wiary – szkoły ponadgimnazjalne*, w: PPK, s. 72, 75.

¹³ Ibidem, s. 75.

¹⁴ P. Tomasiak, *Religia w dialogu z edukacją*, Warszawa 2004, s. 324.

¹⁵ Ibidem, s. 324–325.

¹⁶ Konferencja Episkopatu Polski, *Katecheza świadectwa wiary – szkoły ponadgimnazjalne*, s. 90.

wiek zobowiązany jest spełniać określone obowiązki wobec zwierząt (np. żywić je, zapewnić godziwe pomieszczenie i opiekę).

Z powyższego wynika, że „Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce” pomija bezpośrednie odwołanie się do kwestii zwierząt. W dokumencie tym w zasadzie nie wystąpiły zagadnienia, które można by określić jako wyraźnie zmierzające do przekazywania katechizowanym treści dotyczących statusu zwierząt w życiu człowieka i kształtowania wobec tych stworzeń etycznych postaw. Pośrednio „Podstawa programowa katechezy” zakłada tę problematykę – głównie w kontekście prawdy o Bogu Stworzycielu, o stworzeniu wszechświata i człowieka. Zawarte w niej wytyczne mają charakter ogólny, wymagają zatem uszczegółowienia. Takie ujęcie celów, zadań, treści i osiągnięć związanych z analizowaną tematyką jest uzasadnione. „Podstawa programowa katechezy” zawiera bowiem ogólne wytyczne dla twórców programów nauczania religii.

2. „Program nauczania religii” wobec kwestii zwierząt

Konkretyzację założeń programowych, zawartych w „Podstawie programowej katechezy”, zawiera zatwierdzony przez Komisję Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski w 2001 r. „Program nauczania religii”. W nim uwidacznia się wyraźne nawiązanie do innych dyscyplin wiedzy i dążenie do umacniania działań wychowawczych szkoły. Można przy tym zauważyć pewne grupy zagadnień z zakresu przyrody, biologii i ekologii.

W katechizacji przedszkolnej, realizowanej z dziećmi cztero- i pięcioletnimi oraz z klasą zerową zmierza się m.in. do wspomagania dziecka w nabywaniu pozytywnych doświadczeń społecznych i religijnych. Służą temu różne działania edukacyjne, także związane z odkrywaniem Boga w stworzeniach. Odwołania do tej problematyki pojawiają się tylko w programie nauczania religii adresowanym do dzieci pięcioletnich. Autorzy proponują „uwrażliwienie [dziecka] na głosy przyrody i otwieranie [...] na głos Boga”¹⁷ poprzez ukazywanie Boga mówiącego do człowieka przez świat oraz podkreślanie prawdy, że „Bóg jest dobry, dlatego wszystko, co On stworzył, jest dobre”¹⁸. Z tych założeń programowych wynika, że katecheta może nawiązywać do tematyki ochrony zwierząt, stwarzając dzieciom warunki do samodzielnego wypowiedzania się w różnej formie (także pozawerbalnej, np. rysunku) na temat zwierząt, które są darem Boga dla człowieka. Może tu pojawić się charakterystyczna dla dziecka tendencja do traktowania zwierząt jako zabawek,

¹⁷ W. Kubik, T. Biłyk, T. Czarnicka, *Radość dzieci Bożych. Program nauczania religii dla przedszkola*, AZ-0-03/1, Kraków 2003, s. 16.

¹⁸ Ibidem.

a niekiedy jako przyjaciół. Podczas rozmów z katechetą na ten temat uczniowie mają okazję mówić o związanych ze zwierzętami emocjach, a przez to także do dzielenia się swymi doświadczeniami. W ten sposób katechizowani nadają tematyce zwierząt osobiste znaczenia i są motywowani do uaktywniania naturalnej ciekawości poznawczej, co sprawia, że rozpoznawana prawda o stworzeniach będących dziełem Boga prowadzi ich do bacznej obserwacji otoczenia i własnej interpretacji świata stworzonego.

W kolejnym etapie edukacji religijnej, obejmującym uczniów klas I–III szkoły podstawowej¹⁹, brakuje wyraźnego odwołania do tematyki ochrony zwierząt. Zakładane w „Podstawie programowej katechezy” wspieranie uczniów w kształtowaniu umiejętności odnajdywania śladów Boga w otaczającym świecie i zapoznanie z wybranymi wydarzeniami z historii zbawienia, w tym ze stworzeniem świata, nie zostały rozwinięte i ukonkretyzowane w „Programie nauczania religii”. Tylko w I klasie autorzy programu planują przekaz treści, dzięki którym uczniowie odkryją Boga mówiącego do człowieka poprzez piękno stworzonego świata. Postulują przy tym nawiązanie do opisów zawartych w podręcznikach szkolnych oraz treści rozpoznawanych podczas różnych zajęć szkolnych. W ten sposób – jak podkreślają – możliwe staje się kształtowanie w uczniach umiejętności odczytywania śladów Boga w pięknie otaczającego ich świata²⁰. Takie odniesienie do prawdy o stworzeniu pozwala wnioskować, że szkolne lekcje religii dla dzieci klas I–III nie są miejscem, w którym nabędą oni kompetencje w zakresie rozumienia statusu zwierząt w życiu człowieka i właściwego odniesienia do tych stworzeń.

Pewne treści związane z kwestią zwierząt okazują się obowiązywać w nauczaniu religii adresowanym do uczniów klasy IV szkoły podstawowej²¹. Jest to novum wobec założeń „Podstawy programowej katechezy” dla II etapu nauczania religii. Tak jak we wcześniejszych etapach edukacji religijnej, program zakłada wspieranie uczniów z klasy IV w odnajdywaniu śladów Boga we współczesnym świecie²². Nie zaleca jednak żadnych tematów o stworzeniu w klasie V i VI. Ważne jest, że w klasie IV realizacja tego założenia dokonuje się w kontekście wprowadzenia uczniów w historię zbawienia przekazaną na kartach Starego Testamentu oraz ukazania jej egzystencjalnej wartości²³. Autorzy programu zaznaczają wyraźnie, że jednym z celów podejmowania tej tematyki w klasie IV, także w ramach korelacji z edukacją ekologiczną, jest

¹⁹ Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, *Jesteśmy dziećmi Bożymi. Program nauczania religii dla klas I–III szkoły podstawowej*, AZ-1-01/1, w: PNR, s. 11–40.

²⁰ Ibidem, s. 15.

²¹ Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, *Wezwani przez Boga. Program nauczania religii dla klas I–VI szkoły podstawowej*, AZ-2-01/1, w: PNR, s. 41–74.

²² Ibidem, s. 41.

²³ Ibidem, s. 42.

„kształtowanie właściwej postawy wobec ekologii oraz zwierząt”²⁴. W związku z tym do zadań nauczyciela religii należy „wprowadzenie [dzieci] w prawdę o Bogu Stworzycielu na podstawie wybranych tekstów biblijnych”²⁵ oraz „kształtowanie postawy wdzięczności i szacunku wobec siebie i świata”²⁶. Realizacji tych założeń służy przekaz wiedzy o charakterze teologicznym na temat dzieła stworzenia świata, w tym także zwierząt. W kontekście tych treści katechizowani mają rozpoznawać zadania związane z panowaniem nad światem (także zobowiązania wobec zwierząt), jakie Bóg dał człowiekowi. Jednocześnie zakłada się ukazanie św. Franciszka z Asyżu jako patrona ekologii i ekologów. Jak wynika z analizy programu nauczania religii, takie ujęcie treści powinno prowadzić katechizowanych do modlitwy uwielbienia i dziękczynienia za dzieło stworzenia²⁷.

Ukazana powyższej problematyka stworzenia zawarta jest również w III etapie edukacji religijnej – w gimnazjum²⁸. Autorzy programu nauczania religii zaplanowali ją tylko w I klasie – w dziale „Bóg mówi przez dzieło stworzenia”, ukierunkowanym m.in. na: 1) wspomaganie młodzieży w znalezieniu – w świetle wiary w Boga – Stwórcy świata i człowieka – odpowiedzi na pytanie „o początek”; 2) „rozwijanie poznania wiary w Boga Stwórcę”²⁹. W związku z tym nauczanie religii powinno przybliżyć katechizowanym prawdę, że Bóg stworzył świat i człowieka z miłości, a „wszystko co uczynił Bóg, było bardzo dobre” (Rdz 1,31)³⁰. Podobnie jak we wcześniejszych etapach edukacji religijnej pojawia się tu odniesienie do ekologii. Autorzy programu, nie proponują jednak konkretnych zagadnień związanych z mądrym panowaniem człowieka nad ziemią. Zakładają, że redaktorzy podręczników rozpiszą tę problematykę na kwestie szczegółowe, w których należne miejsce znajdują takie kwestie, jak: dewastacja środowiska naturalnego, której towarzyszy wyniszczenie niektórych gatunków zwierząt oraz niepodlegająca żadnej kontroli manipulacja genetyczna na zwierzętach i niepohamowane tworzenie nowych form życia zwierzęcego³¹.

W liceum, podobnie jak w analizowanych już tutaj programach dla przedszkola, szkoły podstawowej i gimnazjum, kwestia zwierząt zostaje po-

²⁴ Ibidem, s. 46.

²⁵ Ibidem, s. 46.

²⁶ Ibidem, s. 47.

²⁷ Ibidem, s. 46–47.

²⁸ Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, *Wierzyć Chrystusowi. Program nauczania religii dla gimnazjum*, AZ-3-01/1, w: PNR, s. 75–106.

²⁹ Ibidem, s. 79–80.

³⁰ Ibidem, s. 79–80.

³¹ Zob. i por. Jan Paweł II, *Pokój z Bogiem Stwórcą, pokój z całym stworzeniem. Orędzie na XXIII Światowy Dzień Pokoju* (1. I. 1990 r.), w: *Orędzia Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. I, Kraków 1998, s. 107–109.

traktowana nie wprost i marginalnie³². Najczęściej wiąże się ona z ukazaniem prawdy o Bogu Stworzycielu nieba i ziemi. W I klasie liccum autorzy proponują przypomnienie jednej z wyznawanych w *Credo* prawd wiary, która brzmi: „Wierzę w Boga Ojca, Stworzyciela nieba i ziemi”³³. Zagadnienie to zostaje pogłębione w kolejnym roku edukacji religijnej, czyli w II klasie liceum. Autorzy w sposób ogólnikowy podają treści wskazujące na stwórcze działanie Boga, który komunikuje każdemu stworzeniu swoją dobroć oraz na prawdę o stworzeniu pięknego, dobrego, uporządkowanego, cechującego się różnorodnością i bogactwem wszechświata, w którym ma miejsce zamierzona przez Boga współzależność stworzeń³⁴. Tak ogólnie potraktowana prawda, podobnie jak we wcześniejszych etapach nauczania religii, pociąga za sobą możliwość ukazania zwierząt jako stworzeń Bożych, które „Bóg otacza [...] swoją opatrnościową troską”³⁵. W tym kontekście trzeba uświadomić młodzieży, że zwierzęta „przez swoje istnienie błogosławią [...] Boga i oddają Mu chwałę”³⁶, a każdy człowiek jest zobowiązany do życzliwości wobec nich³⁷. Za taką interpretacją przemawia fakt, że przypomina o tym jedno z podstawowych źródeł treści katechetycznych, jakim jest Katechizm Kościoła Katolickiego³⁸.

Również „Program nauczania religii” dla szkoły zawodowej nie eksponuje kwestii zwierząt w ujęciu teologicznym³⁹. Tylko w I klasie zakłada się, zgodnie z założeniami nauczania koncentrycznego, wspieranie młodzieży w pogłębieniu „prawdy o Bogu, Stworcy wszechrzeczy”⁴⁰. W ten sposób program nauczania religii w szkole zawodowej w znacznym zakresie odzwierciedla założenia zawarte w „Podstawie programowej katechezy”⁴¹.

Próba oceny

Przeprowadzona analiza wykazała, że w dokumentach programowych nauczania religii, realizowanego na poszczególnych etapach edukacji szkolnej, brakuje obszernych zakresów tematycznych poświęconych kwestii zwierząt.

³² Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, *Świadek Chrystusa w Kościele. Program nauczania religii dla liceum profilowanego*, AZ-4-01/1, w: PNR, s. 107–140.

³³ Ibidem, s. 111.

³⁴ Ibidem, s. 120.

³⁵ KKK 2416.

³⁶ Ibidem.

³⁷ Ibidem.

³⁸ Zob. i por. ibidem.

³⁹ Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, *Z Chrystusem. Program nauczania religii dla liceum profilowanego*, AZ-5-01/1, w: PNR, s. 141–160.

⁴⁰ Ibidem, s. 144.

⁴¹ Zob. i por. Konferencja Episkopatu Polski, *Katecheza świadectwa wiary – szkoły ponadgimnazjalne*, s. 70–97.

Opcja na rzecz wspierania katechizowanych w kształtowaniu chrześcijańskich postaw wobec zwierząt jest tu zbyt mało dostrzegana. Co więcej, ta tematyka występuje nie wprost (wyjątek stanowi program nauczania dla klasy IV szkoły podstawowej). Jest ona osadzona w kontekście biblijnej prawdy o stworzeniu świata i człowieka. W niej zawierają się treści, które uzasadniają dlaczego należy szanować integralność stworzenia oraz uświadamiają katechizowanym, że korzystanie z zasobów zwierzęcych nie może być oderwane od zasad moralnych. Można przypuszczać, że takie odniesienie do kwestii zwierząt wiąże się nie tylko z charakterem dokumentów, ich zazwyczaj zwięzłą, niezawierającą szczegółowych analiz prezentacją tematyki, ale także z integralnym traktowaniem prawdy o Bogu Stwórcy i stworzeniu. Autorzy dokumentów zwracają uwagę uczniów głównie na Boga Stwórcę całego świata. Pragną rozbudzić w nich świadomość istnienia związku człowieka i świata przyrody z Bogiem, jak też formować postawy zdolne przeobrażać świat zgodnie z wolą Stwórcy. Widoczne to jest zwłaszcza w kontekście korelacji nauki religii z edukacją ekologiczną, której zadaniem jest „kształtowanie nowego stylu życia, nowego sposobu współistnienia człowieka w harmonii ze środowiskiem przyrody i ciągłego współdziałania ze Stwórcą”⁴². W związku z tym dokumenty programowe nauczania religii wywodzą problematykę ekologiczną z trzech podstawowych prawd: o Bogu Stwórcy, o stworzeniu wszechświata i o stworzeniu człowieka⁴³. Treści te pozwalają ukazać właściwą troskę o zwierzęta jako obowiązek religijny, co każe uwzględniać problematykę odniesienia do zwierząt w rachunku sumienia chrześcijanina. Za taką interpretacją przemawia fakt, że teologiczna prawda o Bogu Stwórcy i stworzeniu wskazuje na piękno i dobro zwierząt jako integralne części stworzonego świata. Prawda ta wyraźnie odróżnia człowieka od innych istot żyjących oraz zaznacza, że zwierzęta są do takiej dyspozycji człowieka, która zakłada troskę o jakość życia bliźniego i przyszłych pokoleń.

W analizowanych dokumentach programowych nauczania religii potraktowano marginalnie zaznajomienie uczniów z postacią św. Franciszka – patrona ekologów. Prezentacja pełnego obrazu integralności stworzenia na każdym etapie edukacji religijnej wymaga wyraźnego i pogłębionego odwołania się do osób, które świadczyły o życzliwości wobec zwierząt.

W założeniach programowych nauczania religii brak powiązania nakazu szacunku dla zwierząt, roślin i bytów nieożywionych z siódmym przykazaniem Dekalogu, które domaga się poszanowania integralności stworzenia⁴⁴. I chociaż można dostrzec założenia związane z formowaniem chrześcijańskich po-

⁴² S. Urbański, *Ekoteologia duchowości człowieka*, Ateneum Kapłańskie, 2002 z. 559, s. 477.

⁴³ Szerzej na ten temat pisze m.in. P. Tomasiak, *Religia w dialogu z edukacją*, s. 363–365.

⁴⁴ Przypomina o tym wyraźnie Katechizm Kościoła Katolickiego. Zob. i por. KKK 2415.

staw wobec stworzenia, to jednak zbyt mało uwagi poświęca się motywowaniu uczniów do poszanowania stworzeń. Wydaje się, że przed twórcami podręczników metodycznych i dla ucznia czy programów autorskich stoi zadanie szczegółowego rozpisania tak ogólnie sformułowanych zagadnień, jak też powiązanie ich z innymi dziedzinami życia moralnego i społecznego. Chodzi tu nie tylko o popularyzowanie wśród katechizowanych nauczania współczesnego Kościoła na temat ochrony zwierząt, ale także o wzbudzanie i wzmacnianie poczucia odpowiedzialności za świat stworzony. W ten sposób nauczanie religii przyczyni się do przekładania ekologicznej doktryny Kościoła na zachowania dzieci i młodzieży w środowisku naturalnym.

Postulaty katechetyczne

Kwestia ochrony zwierząt jest zagadnieniem bardzo aktualnym, stanowiącym jeden z obszarów działalności edukacyjnej współczesnej szkoły. Wprowadzenie jej do nauczania religii pozwala upowszechnić chrześcijańską naukę o relacji człowieka do stworzeń. W związku z tym powinna ona znaleźć należyte miejsce w nauczaniu religii.

Istotne jest tu wskazywanie na „uprawnione wykorzystywanie zwierząt jako pokarmu i do wytwarzania odzieży”⁴⁵, jak też osvajanie ich, „by towarzyszyły człowiekowi w jego pracach i rozrywkach”⁴⁶. Treści te pozwalają w nauczaniu religii odnieść się do takich zjawisk, jak popularny wśród młodzieży wegetarianizm i jego odmiany, jak też do niepotrzebnie zadawanych cierpień zwierzętom. W kontekście tej problematyki nauczanie religii powinno ukazywać katechizowanym: 1) zachowania sprzeczne z godnością ludzką; 2) „niegodziwe [...] wydawanie na [...] [zwierzęta] pieniędzy, które mogłyby w pierwszej kolejności ulżyć ludzkiej biedzie”⁴⁷; 3) możliwość kochania zwierząt, lecz bez „[...] uczuć należnych jedynie osobom”⁴⁸. Niezbędne jest także odwołanie się do wzbudzających kontrowersje doświadczeń medycznych i naukowych na zwierzętach. Trzeba przy tym uświadamiać katechizowanym, że tego rodzaju postępowanie, „jeśli tylko mieści się w rozsądnych granicach, [...] [jest] moralnie dopuszczalne, ponieważ przyczynia się do leczenia i ratowania życia ludzkiego”⁴⁹.

Przekazanie katechizowanym wiedzy o statusie zwierząt wśród innych stworzeń i wynikających z tego zobowiązaniach moralnych jest tylko etapem

⁴⁵ KKK 2417.

⁴⁶ Ibidem.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ Ibidem.

⁴⁹ Ibidem.

wstępnym, chociaż niezwykle istotnym. Świadomość ta umożliwia podjęcie konkretnych działań na rzecz ochrony zwierząt. Systematycznie przyswajana wiedza o integralności stworzenia winna wiązać się ze wspieraniem katechizowanych w rozwijaniu poczucia odpowiedzialności za zwierzęta. Odpowiedzialność ta powiązana jest z motywowaniem dzieci i młodzieży do troski o zachowanie właściwego miejsca zwierząt w życiu człowieka.

Pierwszoplanową powinnością nauczyciela religii jest tworzenie naturalnych kontekstów dla tematyki ochrony zwierząt. Zaliczyć do nich można: spotkania katechetyczne organizowane w Kościołach 4 października – w święto św. Franciszka z Asyżu – patrona ekologów, wycieczki terenowe organizowane w ramach międzyprzedmiotowych projektów edukacyjnych. Realizacja tych zadań wymaga właściwego przygotowania merytoryczno-metodycznego nauczycieli religii, rozumienia przez nich istoty i potrzeby troski o zwierzęta oraz ważności wspomagania katechizowanych w kształtowaniu odpowiednich postaw wobec stworzeń. Z tego względu również system kształcenia teologicznego winien uwzględniać problematykę ekologiczną, a w jej zakresie także kwestię ochrony zwierząt.

HALTUNG GEGENÜBER TIEREN IN DEN LEHRPROGRAMMEN FÜR DEN RELIGIONSUNTERRICHT IN DER POLNISCHEN SCHULE (ZUSAMMENFASSUNG)

Im Artikel wurde die Antwort auf die Fragen gesucht, welchen Stellenwert die Einstellung zu den Tieren in den Lehrprogrammen für den Religionsunterricht in der polnischen Schule einnimmt? Auf welche Haltungen des Menschen gegenüber den Tieren wird in den untersuchten Programmen sowie in anderen polnischen katechetischen Dokumenten Wert gelegt? In seinem Kern betreffen diese Fragen das Problem des meritorischen Umfangs der genannten Problematik sowie ihrer Verbindung mit den Zielen der religiösen Erziehung. Es wurde umfangreiche Analyse vorgenommen, um den Status der Tiere in den seit 2001 vorgeschriebenen Programmen: „Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce” (Programmatische Grundlage der Katechese für die katholische Kirche in Polen) sowie „Program nauczania religii” (Programm des Religionsunterrichts) zu untersuchen. Die Erforschungen haben die im Programm des Religionsunterrichts enthaltenen Inhalte betreffend den Bereich der Zoosphäre freigelegt, welche die Beteiligung der Schulkatechese an der Erziehung der Heranwachsenden zur Achtung gegenüber den Tieren belegen. Im letzten Teil des Artikels wurde der Versuch unternommen, den Status der Tiere anhand der untersuchten Lehrprogrammen zu bestimmen. Es wurden auch katechetische Postulate in Bezug auf den Einsatz des Religionsunterrichts im Bereich der Weitergabe der theologischen Sicht der belebten Materie formuliert. Es wurde auch die Unterstützung der Teilnehmer des Religionsunterrichts bei der Herausbildung der adäquaten Haltung gegenüber den Tieren postuliert.